

מנחות סג: סד

שבת שבע ברכות

אילת וישראל קלאריסטענפעלד

משה שווערד

מנחות סג:

1. ספר איזהו מקומן

רבי ישמעאל אומר וכו' - במשניות וכן בפיהמ"ש להרמב"ם פרק זה הוא פרק עשירי לאחר פרק שתי מדות, וכתב היד דוד דודאי כן ראוי להיות כי עדיין לא השלים דיני המנחות ובפרט דין קמיצתן, ולאחר שגמר דיני מנחות ראוי לשנות דיני העומר ושתי הלחם.

אך ראה במלאכת שלמה במשניות שהוכיח מתוס' שגורסים כפי שהוא מסודר בגמ' שלפנינו, וכן מוכח מהרש"י כת"י לקמן פג: ד"ה ואפי' מן העליה.

2. ספר מקדש דוד - קדשים - סימן כה

(ב) אמרינן (ביומא מ"ו ע"ב) דשבת הותרה בק"צ ולא דחוייה ומ"מ נראה דעבדינן מצדקא שלא להביא לידי איסור שבת כדמוכח מההיא דמנחות (נ' ע"ב) גבי חביתי כ"ג דדוחות את השבת משום דבעינן תאפינה נאה ואי עביד לה מאתמול אינשפה לה ופרכינן ואימא דכביש ליה בירקא ע"ש אלמא דעבדינן מצדקא ולא דוקא מצדקא שיהא אפשר שלא לעשותו כלל בשבת אלא אפילו מצדקא למעט בהאיסור ג"כ עבדינן כדמוכח מההיא דמנחות (ס"ג ע"ב) בקצירת העומר דבשבת היה נקצר באדם אחד כדי למעט באיסור שבת ואע"ג דסוף סוף אותן הג' סאין היה נקצר בשבת מ"מ לא היו עושין כמו בחול שהיה נקצר בג' בני אדם ובג' מגלות ובג' קופות כדי למעט באיסור שבת והנה מקשים העולם בשחיטת הקרבנות בשבת אמאי אין עושין ע"י שנים דהא שנים שעשאוהו פטורים ואפילו אי נימא בשנים שעשאוהו דג"כ אינו מותר לגמרי מדאוריתא מ"מ עכ"פ אמאי לא עבדינן להקל האיסור

אך נראה דזה דעבדינן מצדקא כדמוכח מההיא דחביתין וקצירת העומר ואף למעט האיסור עבדינן הוא רק במכשירין ואף לר"א דס"ל מכשירין דוחין את השבת אף אם אפשר לעשותן מע"ש דכורתין עצים לעשות פחמים כו' מ"מ אמרינן בעירובין (ק"ג.) דמודה ר"א דכל מה שאפשר לשנויי משנינן וכהן שעלתה לו יבלת חותכו בשניו כדי למעט באיסור שבת דכל שאפשר לשנויי אין זו מכשירין אבל בגוף ההקדשה אע"ג דאפשר לשנויי כגון לעשותו בשנים לא עבדינן מצדקא כיון דהותרה ...

3. ספר איזהו מקומן

וראה עוד בשו"ת שאגת אריה (סי' נ"ט) שדן בארוכה בפלוגתת הפוסקים (יו"ד סי' רס"ו) אי שרי למול בשבת ע"י ב' מוהלים שהאחד ימול והשני יפרע, ומוכיח ממתני' דקתני דבשבת היה נקצר ביחיד דאדרבה צריך למעט בגברי בחילול שבת, דאף חכמים דפליגי היינו משום דיש צורך כדמפרש הגמ' אבל כמילה מודו דאסור, עי"ש שהאריך בזה לחלוק על שו"ת הרמ"א שכתב דאדרבה יותר טוב לעשות ע"י שני מוהלין כדי שלא יעשה האחד מלאכה שלימה.

4. חידושי הרשב"א על מסכת מנחות

וגו' ע"ז סג: והמשיך יש דמקשים הנ"ל דעכ"פ מביאים האחרונים ראי' ממשנה זו, ובפרט הלכתא דרבי חנינא סגן הכהנים, להלכה אחרת, ע' ביו"ד ה' מילה סרס"ז סי"ד י"ש ליוהר שלא ימול, שני מותלים במילה אחת בשבת, שזה ימול וזה יפרע אלא המל הוא עצמו יפרע, וע' ברמ"א ז"ל שם שכתב "לא מצאתי ראי' לדבריו", הא אפשר להביא ראי' ממשנתנו שהגם דהרי אותו סכום איסורי דאורייתא אפ"ה מתירין דוקא ע"י א' ולא ג' כרגיל. ולפמשכ"ל בסימן הקודם אין לדמות דין מילה לדיננו כיון שבדיננו יש תוספת קצירה ותוספת חילול שבת משא"כ התם הפריעה ומילה שווים בין אם נעשה ע"י אחד או ע"י שנים. וע' סימן הבא.

5. רש"י מסכת מנחות דף סג עמוד ב

בחול מיייתנין מחמש דהכי שביחא מילתא - כך משובח הדבר דהוי עשרון מובחר טפי שאין ממציא מכל סאה אלא מעט אותו סלת דק היוצא ראשון.

6. רש"ש מסכת מנחות דף סג עמוד ב

גמרא דהכי שביחא מילתא. פרש"י דהוי עשרון מובחר טפי. [1] וקשה דלפ"ז הדרא קושיא לדוכתא. [2] וגם לישנא דרבא עשרון מובחר בל"ט כו' בטירחא כו'. משמע דשוין לגמרי ואינו חלוקין אלא בטירחא. ע"כ ג"ל לפרש דשביחא מילתא היינו דנראה מזה עשירות וגדולה לבית ה':

7. ספר תוספת ברכה-ADDENDUM

8. דף על הדף מנחות דף סג עמוד ב

במשנה: והכמים אומרים, אחד שבת ואחד חול בשלשה.

וברש"י: לפרסם הדבר מפני הבייתוסין ע"כ. היינו שהיו אומרים דבמנחות השבת זה שבת בראשית.

וכתב כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל: יש להסתפק איך היה בזמן הבית כשחל יום העומר בלאו הכי במוצש"ק האם ג"כ קצרו בשלש מגלות. ע"כ.

מנחות סד

9. שטמ"ק אות א'

10. שטמ"ק אות ג'

11. ספר חידושי בתרא

תתרכ"ב) סד. אלא א"ר אשי ר' ישמעאל ורבי יוסי אמרו דבר אחד דתנן בין שנראה בעליל ובין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת, ר' יוסי אומר אם נראה בעליל אין מחללין עליו את השבת, מי לא א"ר יוסי התם כיון דאפשר לא טרחינו ה"נ כיון דאפשר לא טרחינו. יש דמקשים דמה דמיון הגמ' לקידוש החודש דמחללין עליה שבת באיסורא דאורייתא, כשבעומר בין בריבוי מלאכה ובין בריבוי גברי הוי רק איסורא דרבנן (ועי' שאג"א שג"כ למד דהוי רק שאלה

12. שו"ת חכם צבי סימן מה

... רצונך לידע כחה של מצוה מן המובחר צא ולמד מאותה שאמרו בפ' ר' ישמעאל ס"ד ע"א אמר רבה היו לפניו שתי חטאות א' שמינה וא' כחושה שחט כחושה ואח"כ שמינה פטור ולא עוד אלא שאומרים לו הבא שמינה לכתחילה ושחוט ופסק כן הרמב"ם בהל' שגגות בפ"ב וטעמא משום מצוה מן המובחר להביא שמינה:

13. ספר ברכי יוסף על או"ח - סימן קעה

מעשה בליל התקדש חג הפסח באחד שבירך איהו ואביריה על כוס קדוש ואחר שתייתם כוס קדוש המה ראו שהיין הוא גרוע כי האף אמנם ראוי שתשרה עליו ברכה מ"מ אין זה משובח ואפי' יין בינוני אינו, ויש מי שנסתפק אם ישלחו להביא יין טוב ומשובח לקיים שלש כוסות הנותרים ביין טוב במוטב תלתא, או דילמא אינהו בדידהו שלש אלה יעשו מיין הראשון ולא יכנסו בספק ברכת הטוב והמטיב. ולדידי אין כאן ספק כלל, הכי השתא חובת גברא למעבד מצוה מן המובחר ולא יתפתה מיינו, כי גדול כח מצוה מן המובחר כדאמרי' במנחות דף ס"ד דאם שחט כחושה לחובת היום ואח"כ שמנה פטור, ולא עוד אלא שאומרים לו לכתחילה הבא שמנה ושחוט. וכן פסק הרמב"ם סוף פ"ב דשגגות. הרי דאפילו בשבת משום מצוה מן המובחר אף ששחט כבר חובת היום מאחר שהיא כחושה אומרים לו הבא שמנה ושחוט, ואין חוששין למלאכות דאורייתא. והדברים ק"ו בנידון דידן דאמרינן ליה שלח נא ביד תשלח להביא יין הטוב לקיים מצות כוסות הנותרים:

וכבר הזכיר ראייה זו הגאון מהר"ר צבי אשכנזי בתשוב' ס' מ"ה, וללמד יצא כמה תקיף חילא דמצוה מן המובחר. הן אמת הדוחה ידו נטויה עלינו, דשאני התם דאיכא בכחושה משום הקריבהו נא לפחתך, ואינו ענין לנידון הרב הנז"ל, כאשר אחד הרואה צפה והביט בתשובת הרב הנז' נדונו. ואין להאריך:

14. הר"ן על הרי"ף מסכת ביצה דף ט עמוד ב

בזמן שהתנור מלא. שתנוריהם קטנים היו ומדביקין הפת בדפנות ומתוך שהוא מלא מתמעט חללו ואין מקום לחמימות להתפשט והפת נאפה יפה:

ומיהא משמע דלרבות בשיעורא ביום טוב מותר ודאמרינן לקמן דאין מזמנין את העכו"ם ביום טוב גזירה שמא ירבה בשבילו היינו שמא ירבה בשבילו בקדרה אחרת ומיהו איכא למידק מדאיבעיא לן פרק רבי ישמעאל במנחות (דף סד א) חולה שאמדהו לשתי גרוגרות ואיכא שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושליש בעוקץ אחד הי מיייתנן שתיים מיייתנן דחזיין ליה או דילמא שלש מיייתנן דקא ממעט בבצירה ואסיקנא דשלש מיייתנן שתיים לא מיייתנן משום דמעוטי בבצירה עדיף ועד כאן לא איבעיא לן התם אלא כי האי גוונא דבשתיים בשני עוקצין איכא רבוי בצירה אבל משמע דפשיטא לן דשנים בעוקץ א' ושלישה בעוקץ (אחד) [אחר] דשתי' מיייתי' שלש לא מיייתנן דלרבוויי בשיעורא אסור תירץ ר"י ז"ל דהתם בשבת דוקא דאיכא איסור סקילה אבל ביו"ט דאיסור לאו הקלו ולא תקשי לך ההיא דגרסינן בעירובין בפ' הדר (דף סח א) ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה אתו לקמיה דרבא אמר להו נשייליה לאמיה אי צריכה ניחם ליה אגב אימיה וההוא מעשה בשבת הוה דאלמא אפ' בשבת שרי לרבוויי בשיעורא דלא קשיא שכבר פרש"י ז"ל [שם] וכן בתוס' דניחם ליה ע"י עכו"ם קאמר והרשב"א ז"ל מוסיף עוד ואומר ואפילו למאן דמפרש התם דע"י ישראל קאמר לא קשיא דכיון דלא מיתסר אלא מדרבנן כיון דביו"ט שרי התם גבי מילה משום מצוה התירו לגמרי אפ' ע"י ישראל מכלל דסבירא ליה ז"ל דרבוויי בשיעורא בשבת לא מיתסר אלא מדרבנן ותמהני עליהם דא"כ מאי קא מיבעי לן התם במנחות פשיטא דשלש מיייתי' דרבוויי בשיעורא לא מיתסר אלא מדרבנן ורבווי בצירה מיתסר מדאורייתא דהא (תלמודא אמר) אלו (לא) אמדהו (אלא) לגרוגרות אחד ומיייתי שלש בעוקץ אחד לא עבר אדאורייתא כלל ואלו הביאו שנים בשני עוקצים לוקה וחייב חטאת לפיכך נראה לי ברור דודאי רבוויי [שעורא] בשבת מדאורייתא מיתסר ואפ' הכי לא דמי (למזיד דאיכא למימר דאחמיר) רבוויי בשיעורא ביו"ט לרבוויי שיעורא בשבת שהשבת דחוויה היא אצל חולה ולא הותרה ולפיכך כל שהעיקר מלאכה אסור אף תוספתו כמוהו ומיתסר מדאורייתא. אבל יו"ט שאוכל נפש הותר בה דאפ' אפשר מעיו"ט שרי כל שהוא מרבה על העיקר ובלבד שיהא בטורח אחד תוספתו ועוד שנראה להם לחכמים שכיון שאמרה תורה אך אשר יאכל לכל נפש לא הוצרכה לשקול ולדקדק שלא יבשל אלא המצטרך אליו בלבד ומשום הכי רבוויי בשיעורא כל היכא דלא מפיש בטרחא שרי אבל בשבת שהעיקר אסור אף תוספתו כמוהו מדאורייתא ולא ניתן לידחות אצל חולה ולפי זה האי דעירובין דוקא ע"י נכרי היא:

15. ספר איזהו מקומן

ובכמי דפשיטא לשפ"א ד'אין מעבירין' הוא דין לכתחילה, יעוי' בדברינו בדיבור הבא. ובחי' הגרי"ז כתב דלכאורה יש נפק"מ בין טעמי סוגיין, דמטעם דאין מעבירין צריך ליקח מן המקום הקרוב ביותר, ומטעם כרמל אין לדקדק בזה, אך מסיק דאין הטעמים חולקין אלא האיבע"א מוסיף על טעם הראשון, וודאי התקנה היתה להביא רק מהקרוב ביותר לירושלים.

ואיבעית אימא משום דאין מעבירין ע"ה המצוות:
א [נפק"מ בין הטעמים:
השפ"א כתב דנפק"מ בין טעמי הגמ', כשעבר וקצר מן הרחוק, דלטעם דאין מעבירין אם עבר אין צריך לחזור ולקצור מהקרוב, ולטעם דכרמל צריך. ועי' בקר"א שדן בזה.

16. ספר איזהו מקומן

אין מעבירין על המצות:

א] האם דין 'אין מעבירין על המצות הוא מדאורייתא או מדרבנן, לכתחילה או דיעבד:

לעיל הבאנו דעת השפ"א ד'אין מעבירין' הוא לכתחילה, ואם עבר אין צריך לחזור על הקודם. ברם דעת הטורי אבן במגילה דף ו: (ד"ה טעמא) שאם עבר והעביר צריך לשוב לראשון [ורלא כפשטות התוס' שם]. וכן הוכיח מרומי שדה מהסוגיא דיומא נח:, ונראה שיש בדבר פלוגתא ראשונים לענין פגע בתפילין של ראש תחילה - ע"י בדברינו לעיל לו. על תוס' ד"ה וקשרתם.

ויש לעיין דלכאורה הדבר תלוי אי דין 'אין מעבירין על המצות' הוא דאורייתא או דרבנן. דהנה רש"י ביומא לג. (ד"ה אין מעבירין) פירש דנפקא לן במכילתא מדכתיב "ושמרתם את המצות" וגו'. ובהגהות מהר"ץ חיות שם הביא תשובת רדב"ז (סי' מקכ"ז) שהוכיח מדברי תוס' ביומא שם לג: (ד"ה עזורי) דעל כרחק האי דרשא אינה אלא אסמכתא בעלמא

ועיקר דין זה הוא מדרבנן. ומהר"ץ חיות תמה עליו דבגמ' סוכה כה: וברש"י שם מוכח שהוא מדאורייתא.

17. ספר איזהו מקומן

ב] 'אין מעבירין' הוא דין על הגברא או על החפצא:

החזון יחזקאל (קרננות ו. ג.) דן בגדר 'אין מעבירין על המצות' האם הוא דין על הגברא מתורת "מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה", או זכות החפצא לקיים בו את המצוה בראשונה. ע"ש שנוטה שהוא מזכות החפצא, אולם

הביא מדברי רש"י ביומא לג. (ד"ה אין מעבירין) שכתב "לא תמתין לה שתחמיץ ותיישן", משמע שהוא דין על הגברא לקיים המצוה ראשונה שפגע בה, ע"י בדבריו.

18. ספר שערים מצויינים בהלכה-בבא קמא פב

ובכל יום היו כו' והיו מעלים להם תמידים. איתא במס' סוכה (מב.) רבי יוסי אומר השוחט את התמיד שאינו מבוקר בשבת חייב חטאת, וצריך להביא תמיד אחר. וכתבו התוס' (שם) ואפילו נמצא תם, משום דטעון ביקור קודם שחיטה, ומבואר דביקור קרבן מעכב. וכ"כ הראב"ד בפירושו על התור"כ (ויקרא פרשה ג פ"ג הי"ב). והקשה הגאון ר' ישע"י פיק בחי' הש"ס, דהרי מכאן מוכח קצת דאף בלא ביקור ד' ימים היו מקריבים התמידים בכל יום. ועי' בשו"ת מהרש"ם (ח"ו סי' לה) דשיטת התוס' דביקור מעכב הוא נגד כמה סוגית בש"ס ע"ש. ובאור זרוע (פסחים סי' רטז) הביא ראיה מכאן דביקור אינו מעכב,

וכשאנו רואים עכשיו לפנינו שאין בו מום שוחטין ומקריבין אותו הואיל ולית ליה מבוקר, אלא מהא דמס' סוכה הנ"ל, והוא מהתוספתא (פסחים פ"ה ה"ג) כשהן מובקרין הם תמידים, כשאין מבוקרין אינם תמידים, נראה דביקור מעכב. ובשו"ת בנין ציון (ח"ג סי' יז) כתב, דלפ"ז צ"ל דכאן מיירי שהיו מבוקרים, או שהתמידים שהעלו להן בכל יום היו מבוקרין אותן והיו מקריבים אותם ליום החמישי. וכ"כ בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' כג), ועי"ש מה שהקשה על זה. אלא

19. תוספות בבא קמא דף פב/ב

לא יגדל אדם חזירין - וא"ת ת"ל דאסור לעשות סחורה בכל דברים טמאים כדתנן במסכת שביעית (פ"ז מ"ג) אין עושין סחורה בנבילות וטריות ובפ' כל שעה (פסחים דף כג. ושם) נמי אומר צייד חייה ועוף שנזדמנו להם מינים טמאים דוקא נזדמנו אבל לכתחילה לא כדדריש התם יהיו בהוייתן יהא ובת"כ נמי דרשינן שקץ הוא לכם שלא לעשות סחורה בהן ותירץ ר"ת דהיינו דוקא בדבר העומד לאכילה אבל אם מגדלן למשוך עורות בשומן או למוכרן לישראל שימשח בהן שרי וכל חלב מותר למכור היא דלא קאי לאכילה ובירושלמי נמי מפרש בהאי פירקא דסוסיס וחמורים שרי לעשות בהן סחורה משום דסתמן למלאכה:

20. תוספות מנחות דף סד/ב

ארור אדם אשר ילמד את בנו חכמת יונית - והא דמשמע לקמן בסוף שתי הלחם (דף צ"ט): דמי שלמד כל התורה כגון בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל שרי אי לאו משום דכתיב לא ימוש ולמ"ד אפי' לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש משמע דשרי [1] היינו היכא דאיכא צורך דשמא היה קרוב למלכות כדאשכחן בסוטה (דף מט): דשל בית רבן גמליאל התירו להם ללמוד חכמת יונית מפני שקרובין למלכות ומה שלא התיר לו ר' ישמעאל שמא לא היה כל כך צורך ציבור כמו בר"ג [2] ורבינו שמואל מפרש דקודם גזירה היה ואי אפשר להיות דר' ישמעאל לאחר חורבן היה שפדאו ר' יהושע בפ' הניזקין (גיטין נח.) ותיבוק היה ואפי' ר' ישמעאל אחר שהיה מעשרה הרוגי מלכות לא קדם כ"כ דרשב"ג נהרג עמו ואמרינן הלל וגמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה ומלכות בית חשמונאי קדמו טובא כדאיתא בפ"ק דע"ז (דף ט.) דמלכות בית חשמונאי פסק בפני הבית מאה ושלוש שעמד הורדוס ואם תאמר והלא בפולמוס של טיטוס גזרו כדאיתא בפ' בתרא דסוטה (דף מט.) דגזרו על עטרות כלות ושלא ילמד אדם את בנו חכמת יונית ופולמוס של טיטוס היה בשעת חורבן ומלכות בית חשמונאי קדמו טובא כדאיתא בפ"ק דע"ז (דף ט.) דמלכות בית חשמונאי פסק בפני הבית מאה ושלוש ותירץ ה"ר יעקב ברבי שמעון דמעיקרא גזרו ולא קיבלו מינייהו ולבסוף גזרו וקיבלו מינייהו ועוד יש לומר דמעיקרא קאי בארור בעלמא ואי בעי לקבל ויעלי' לטותא דרבנן שרי ולבסוף גזרו ואסרו לגמרי ומיהו קשה דהא אמרי' (שבועות דף לו.) ארור בו קללה בו נדוי:

21. ספר נתיבות עולם א - נתיב התורה - פרק יד

ולכך אמרו במדרש (איכה רבה פ"ב) אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין שנאמר והאבדתי חכמה מאדום אבל אם יאמר לך יש תורה בגוים אל תאמין שנאמר מלכה ושריה בגוים אין תורה כי אין חכמי האומות ראויים אל שכל הא-להי הנבדל שהיא התורה. וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בחבורו כי מה שאמרו חכמי האומות במה שהוא תחת גלגל הירח יש לשמוע להם כי היו חכמים בעולם הטבעי, אבל מה שאמרו במה שהוא למעלה מן גלגל הירח שזהו מה שאחר הטבע אין לשמוע להם, כי היו חכמים בעולם הטבעי אבל למעלה מן הטבע וחכמה זאת חכמת א-להית אין לשמוע להם. ומה שאמרו שחכמת הטבע נקראת חכמה גמורה שהרי אין מחלק בין חכמת ישראל ובין חכמת האומות. רק כי לישראל נתן חכמה מפיו וכמו שאמרו אשר חלק מחכמתו ליראיו, ואצל חכמת האומות אשר חלק מחכמתו לבשר ודם אבל שם חכמה עליה רק שאין חכמתן חכמה א-להית נבדלת מן הגשמי לגמרי. ואם כן מזה נראה כי יש ללמוד חכמת האומות, כי למה לא ילמד החכמה שהיא מן השם יתברך שהרי חכמת האומות גם כן מן השם יתברך שהרי נתן להם מחכמתו יתברך. ואין סברא לומר כי אף שהחכמה היא חכמה גמורה, מכל מקום אין לו לסור מן התורה כדכתיב והגית בו יומם ולילה. ויש להביא ראיה אל סברא זאת ממסכת מנחות (צ"ט ע"ב) שאל בן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו שאלמד חכמת יונית קרא עליו המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה מפיו צא ובדוק איזה היא שעה שלא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית, ואם כן מוכח דחכמת יונית אסורה ללמוד מפני שכתוב והגית בה יומם ולילה. אבל נראה דחכמת יונית דהתם איירי חכמה שאין לה שייכות אל התורה כלל, כמו חכמה שהיא במליצה או משל וחכמה זאת אין לה שייכות כלל אל התורה וכתיב (יהושע א') והגית בו יומם ולילה, אבל החכמות לעמוד על המציאות וסדר העולם בודאי מותר ללמוד. והכי מוכח דפירוש חכמת יונית היינו מליצה ולשון, דבפרק מרובה (ב"ק פ"ב ע"ב) אמרינן באותה שעה אמרו ארור האיש שיגדל חזרים וארור האדם שילמד את בנו חכמת יונים של בית ר"ג התירו להם לספר בחכמת יונית מפני שקרובים למלכות, ומדאמר לספר שמע מינה שהוא שייך אל הלשון. ומפני כי דבר זה אין בו תועלת להבין חכמת התורה ולכך אסרוה, אבל דברי חכמה אינו אסור כי החכמה הזאת היא כמו סולם לעלות בה אל חכמת התורה. ועוד כי למה היו קוראין אותו חכמת יונית, אם היא לעמוד על המציאות שהוא בעולם הלא החכמה הזאת היא חכמת כל אדם. אבל קשה הא דאמר במדרש (דברים רבה פ"ח) לא בשמים היא אמר שמואל אין התורה מצוייה באצטרלוגין שאומנתם בשמים אמרו ליה והלא אצטרלוגין אתה וגדול בתורה אמר להו לא הייתי מביט באצטרלוגיא אלא בשעה שהייתי פנוי מן התורה בשעה שהייתי נכנס לבית המים עד כאן. ואם כן לא הותרו לאדם ללמוד החכמות אלא בשעה שהוא פנוי מן התורה ואי אפשר לו לעסוק בתורה כלל. והטעם כי כבר אמרנו ההפך שיש בין התורה ובין שאר החכמות, כי התורה היא חכמה א-להית לגמרי שהוא משפט השם יתברך וכמו שהארכנו למעלה, ומאחר שהתורה היא משפט א-להית ולא תמצא מעלה זאת בשמים כי השמים הם גשמיים, וכל אשר בני האדם עוסקים בהם אין החכמה הזאת חכמה א-להית נבדלת, ולכך לא תמצא התורה במי שכל חכמתו

הוא בשמים במה שאין החכמה הזאת חכמה א-להית. ולפי זה אף שאר חכמות כמו חכמת הטבע שהם מעיינים במציאת עולם הזה הגשמי אסורים:

22. ספר בניהו בן יהוידע על בבא קמא דף פב/ב

והא דנודעזעה ארץ ישראל בנעיצת צפרניו, נ"ל בס"ד, כי החזיר יש לו סימן טהרה בעקביו דפרסותיו סדוקות, אך סימן טומאה בפיו דאינו מעלה גרה, כמ"ש [דברים י"ד ח'] ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם, נמצא סימן טהרה מראה בעקביו, אבל הוא בראשו נגעו, כי פיו הוא בראשו, ולכן נעץ צפרניו בחומה להראות סימן טהרה שיש בו, כי אותו החזיר שהעלו, הגם דאין בו דעת, הנה הקליפה נתלבשה בו והניחתו לנעוץ צפרניו, להראות שראוי הוא לקרבן מצד סימן זה של טהרה שיש בו, ולכן נודעזעה ארץ ישראל בעת שהראה סימן טהרה זה שלו, דכפי האמת טמא הוא מכח סימן טומאה אשר בפיו, ולכן קללו את המגדל חזירים בקללה של ארור, כי עקבי חזיר גימטריא ארור. ולזה אמרו ארור המגדל חזירים, שסמך והסתכל רק בעקבי חזיר שיש ברגליו סימן טהרה, ולכך גדלו, על כן ארור יהיה כמנין עקב"י חזיר"ר שהסתכל בהם, ולא נסתכל בראש החזיר ששם סימן טומאה

23. ספר בניהו בן יהוידע על מנחות דף סד/ב

אתא ההוא חרשא אותיב חדא ידיה אאיגרא. פירוש וחרש זה הוא אלם ששומע ואינו מדבר, ומן השמים היה הדבר הזה שיתגלה להם המקום ע"י האלם, כי באותו זמן היה מחלוקת בין הורקנוס ובין ארסטובלוס אחיו, ועל ידי כך נחרבו מקומות הזרעים ולא מצאו מקום ליקח ממנו, וענין המחלוקת הזו היה בסיבת לשון הרע ומסירות רכילות שהיא חטא בפה, ולכך נגלה להם ע"י האלם, לרמוז להם מעתה בעבור תיקון שלכם תהיו כולכם כאלמים שלא תדברו רכילות כלל, ובוה תתבטל המחלוקת ויחזור הטוב לאיתנו הראשון:

24. ספר בניהו בן יהוידע על מנחות דף סד/ב

שם מי איכא מידי דשמיה צריפין גגות. קשא מנא ידע מזה ששם המקום הוא צריפין לשון רבים וגגות לשון רבים דילמא שם המקום הוא גג צריף או צריף גג. ונ"ל בס"ד ראה שהאלם הניח יד אחת אאגרא וידו אחת אצריף וחזר וסילק תכף והחזיר אותה כן פעם שנית על הגג ועל הצריף, לכך אמר ששם המקום הוא גגות לשון רבים וצריפין לשון רבים מאחר שכפל הרמז פעמים. ולכן בעין סוכר לא אמר להם אם יש מקום ששמו עינים סוכרים, והיינו בעין סוכר עשה הרמז פעם אחת שלא הניח ידו חדא אעיניה וחדא אסיכרא פעמים, לכך דן שהמקום הוא עין סוכר לשון יחיד: ובוה מובן המאמר דאמר למה נקרא פתחיה שפותח דברים ודורשן, תרי מילי קאמר חדא פותח הדברים כהכא דהשמת ידו חדא אאיגרא וחדא אצריפא פתח לה דכונתו על מקום ששמו על שם הגג ושם הצריף, וגם אמר ודורשן שדורש המילות מחמת מעשה אחרת שראה לפניו כאן נעשה הרמז פעמים, דרש מזה שהמקום שמו על שתיים אלו בלשון רבים, וכאן נעשה הרמז פעם אחת, דרש ששם המקום לשון יחיד ואינו לשון רבים כאידך:

25. תוספות מסכת מנחות דף סד עמוד ב

אמר להו מרדכי – [1] פירש בקונטרס דהוא מרדכי שהיה בימי אחשורוש ותימה הוא לומר שהאריך ימים כל כך [2] ונראה על שם מרדכי הראשון היו נקראין הממונים על שמו לפי שאינם ממנים אלא בקיאים בעלי שכל ומדע.

26. ספר איזהו מקומן

פתחיה על הקינין זה מרדכי - מכאן נראה שהממונין שהיו בבית המקדש לא היו צריכין להיות מהכהנים והלויים - הגהות ריעב"ץ.

על העריות (סנהדרין נ"ו ב') ובכללן גם על אשת איש, ולכן יהרגוהו כדי שתצא מאיסור אשת איש.

ואם כן הלא קשה, כי אם חששו לאיסור עריות, הלא כמו כן הי' להם לחוש לאיסור שפיכות דמים, אם יהרגו אותו, כי גם על שפיכות דמים בני נח מוזהרין (סנהדרין שם) ומאי אולמא איסור עריות מאיסור שפיכות דמים, ששניהם באים מאזהרה אחת, כמבואר בגמרא שם.

וצריך לומר הסברה בזה, דבזה קיל שפיכות דמים מעריות, מפני שעל שפיכות דמים עוברים רק פעם אחת בעת ההריגה, אבל באיסור אשת איש עוברים על כל יחוד.

והנה בש"ע או"ח הלכות שבת סימן שכ"ח סעיף י"ב פסקו לדינא לענין חולה שיש בו סכנה וצריך בשבת לאכילת בשר, ויש מן המוכן בשר נבילה, טוב יותר לשחוט בשבת מאשר להאכילו בשר נבילה מן המוכן, וטעם הדבר, משום דבשחיטה עוברים על איסור שבת רק פעם אחת, בשעת שחיטה, ובנבילה עוברים על כל כזית.

והר"ן בפרק א' דיומא הסביר ענין זה, משום דעבירה קלה החוורת וחוורת כמה פעמים יותר חמורה מעבירה חמורה שאינה חוורת ונמשכת. (ס' ע"א) ועתה נחזו אנן, כי אחרי שאיסור שפיכות דמים קיל מאיסור עריות בזה, שהוא בא רק פעם אחת, בשעת ההריגה, ושל עריות פעמים רבות, אם כן מוכח מזה, ששחיטה בשבת קיל מאיסור נבילה, מפני שהשחיטה עוברין רק פעם אחת, בשעת שחיטה, ובנבילה עוברים על כל כזית.

וזהו שאמרו במדרש, והרגו אותי ואותך יחיו, מכאן ששוחטין עבור חולה בשבת, מפני כי בשני הענינים יש צד חומר וצד קיל שוה. שבשניהם יש איסור לפעם אחת ואיסור לפעמים רבות, וכמו כאן נדחה האיסור היחיד מפני האיסור החוזר ונשנה (שפיכות דמים שהוא פעם אחת מפני איסור עריות, שנשנה פעמים רבות) כך ידחה איסור שחיטה בשבת שאיסורו רק פעם אחת בשעת שחיטה מפני איסור נבילה הנשנה לעצמו בכל כזית וכזית, ועפ"י דברי הר"ן הנזכרים, שעבירה קלה החוורת ונמשכת חמורה יותר מעבירה חמורה הנעשית רק בפעם אחת — עפ"י זה ישבתי מה שנתקשו מפרשים בסוכה (נ"א ב') בטעם הדבר שנהרגו כל האנשים באלכסנדריא של מצרים מפני שעברו על לאו דלא תוסיפו לשוב בדרך הנה לגור במצרים, והקשו, כי הלא איסור זה הוא רק לאו דלא תוסיפו לשוב, ולמה נדונו על זו במיתה.

אך לדברי הר"ן ניהא, מפני כי איסור זה חוזר בכל יום, ובכל יום עוברין עליו, ואיסור כזה חמור מאיסור חמור שאינו אלא לשעתו, כמבואר, ועיין מש"כ בפרשה בשלה בפסוק הנזכר (י"ב י"ג) דברים מענינים בענין זה.

ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו (י"ב י"ב) בין המדרשים המפליאים בענינם ובסתימת פתרונם שמעתי בילדותי מדרש אחד המצוין על פסוק זה בזה הלשון, "ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו — מכאן ששוחטים עבור חולה בשבת". וברבות הימים נסיתי לעמוד על פתרונו, והנה כפי הנראה מצאתי לפרשו על דרך קרובה לאמת. כי יש מפרשים מקשים כאן, כי אחרי שכונת הענין כאן, כפי המתבאר בפרשה, דכונת הלשון שאמר ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו, שהוא מפני שבני נח (אומות העולם — ע' למעלה ס"פ נה, י' ל"ב) מצווים